

Historia

Archiwum Akt Dawnych miasta Łodzi

Lata 1926-1936

Za początek zorganizowanego życia archiwalnego w Łodzi należy uznać utworzenie Archiwum Akt Dawnych m. Łodzi. Miało to miejsce w początkach 1926 r. Na konferencji odbytej 27 stycznia 1926 r., postanowiono wystąpić z wnioskiem o powołanie komisji archiwalnej oraz o wydzielenie odpowiednich środków, które umożliwiłyby zorganizowanie archiwum na wzór podobnych placówek istniejących w Krakowie i Lwowie.

Intencją autorów tego pomysłu było stworzenie instytucji spełniającej nie tylko funkcje składnicy akt, stanowiącej część registratury władz miejskich, lecz również placówki realizującej funkcje archiwum wieczystego. Stąd w pierwszym statucie Archiwum obok czynności związanych z dostarczaniem urzędom i osobom prywatnym informacji zawartych w aktach oraz sporządzania z nich odpisów i wyciągów, znalazły się również zadania obejmujące badania nad historią miasta oraz fachową opiekę nad zabytkami archiwalnymi.

Pierwszym kierownikiem Archiwum został Józef Raciborski, a zajmowało ono pomieszczenia na parterze gmachu przy pl. Wolności 1, ówczesnym Rynku Nowego Miasta. W strukturze organizacyjnej władz miasta umieszczono je na prawach oddziału w Wydziale Prezydyalnym.

Od samego początku swego istnienia Archiwum stało się ośrodkiem intensywnych prac związanych z dziejami miasta i regionu. Wokół niego gromadziła się, nieliczna wówczas, grupka historyków regionalistów, nauczycieli szkół łódzkich, a następnie także pracowników Wolnej Wszechnicy Polskiej. Środowisko to dało początek łódzkiemu oddziałowi Polskiego Towarzystwa Historycznego, którego zebranie organizacyjne odbyło się w gmachu Archiwum w 1927 r.

Rozpoczęto także prace edytorskie i wydawnicze, których ukoronowaniem stały się trzy tomy "Rocznika Łódzkiego" opublikowane w latach 1928-1933. Na jego łamach ogłaszali swoje artykuły nie tylko historycy łódzcy, lecz także znani i zasłużeni dla rozwoju archiwistyki polskiej Kazimierz Kaczmarczyk, Kazimierz Konarski oraz Wincenty Łopaciński. Byli oni stałymi członkami Komisji Archiwalnej, która kształtowała oblicze ówczesnego Archiwum i projektowała kierunki jego prac.

Archiwum Miejskie

Lata 1937-1950

Nowy statut Archiwum uchwalony w 1937 r. dawał tej instytucji znaczną samodzielność, wyłączając ją ze struktury organizacyjnej Zarządu Miejskiego. Zmieniono również jej nazwę na Archiwum Miejskie, a stanowisko kierownika na dyrektora. W celu odciążenia Archiwum od przejmowania bieżącej produkcji kancelaryjnej biur Zarządu Miejskiego, utworzono Centralną Składnicę Akt, do której winna trafiać wszelka dokumentacja tworzona przez wydziały, urzędy i przedsiębiorstwa miejskie. Akta o wartości historycznej miały być przekazywane do Archiwum Miejskiego po upływie przynajmniej 10 lat.

Podstawą zasobu ówczesnego Archiwum były akta miejskie powstałe w XIX oraz w początkach XX w. W latach późniejszych sukcesywnie przejmowano akta spraw zakończonych prowadzonych przez Magistrat miasta. Do Archiwum trafiały również inne archiwalia, jak chociażby akta Komitetu Obywatelskiego m. Łodzi, Łódzkiej Giełdy Pieniężnej, czy też gmin, które weszły w skład jego granic po 1915 r.

Zasób Archiwum uzupełniano również o darowizny osób prywatnych, organizacji i stowarzyszeń. Zapoczątkowały one istniejące do dziś zbiory: druków i pism ulotnych, ikonograficzny oraz kartograficzny. Działania takie były spowodowane potrzebą zabezpieczenia najcenniejszych materiałów do dziejów Łodzi i regionu, w sytuacji braku na terenie miasta archiwum państwowego.

Archiwum nie zaprzestało swojej pracy również w trakcie okupacji hitlerowskiej. Kierowane przez Niemców zatrudniało

nadal część personelu polskiego. Zmienił się jednakże profil jego działalności, nastawionej głównie na dokumentowanie niemieckiej przeszłości miasta. W latach okupacji przejęto duże ilości metrykaliów o proveniencji kościelnej, a także niektórych szkół i stowarzyszeń.

Wkrótce po wyzwoleniu Łodzi swoją działalność rozpoczęło również Archiwum Miejskie. Podstawowym zadaniem było wówczas zabezpieczenie i scalanie rozproszonych archiwaliów. Część przedwojennego zasobu Archiwum została wywieziona do Gostynia, Kościana, Strykowa oraz w okolice Poznania. Wróciła ona do Łodzi bez większych strat i ubytków.

Utworzenie w 1945 r. Uniwersytetu Łódzkiego, zmieniło znacznie rolę i rangę Archiwum w życiu miasta. Rosnącemu łódzkiemu środowisku naukowemu, a szczególnie historykom, brakowało na miejscu podstawowych źródeł, których nie mogło dostarczyć Archiwum Miejskie, ograniczające swój zasób do archiwaliów o ściśle określonej proveniencji.

Powstanie Archiwum Państwowego

Po 1950 r.

Ze względu na zmiany ustrojowe zachodzące po 1945 r., w sposób gwałtowny następowała archiwizacja akt wielu urzędów, organizacji, stowarzyszeń i instytucji przemysłowych. Wszystkich tych zadań nie mogło wykonywać niewielkie archiwum samorządowe. Stąd pojawienie się inicjatywy utworzenia w Łodzi archiwum państwowego.

Placówka o takim charakterze istniała od 1919 r. w niedalekim Piotrkowie. Przechowywała ona głównie akta powstałe w wyniku działalności rosyjskiej administracji gubernialnej. W 1948 r. utworzono w Łodzi oddział Archiwum Państwowego w Piotrkowie i rozpoczęto przewożenie do niego wspomnianych już akt.

Zarządzenie Ministra Oświaty z 20 czerwca 1950 r. stanowiło, że z dniem 1 maja siedziba archiwum Państwowego w Piotrkowie zostaje przeniesiona do Łodzi. Od tego momentu należy datować początki łódzkiego Archiwum Państwowego, jako samodzielnej instytucji. Mieściła się ona w pofabrycznych pomieszczeniach przy ul. Żwirki 5, a swą działalnością obejmowała cały teren województwa łódzkiego. Na jego terenie funkcjonowały także powiatowe archiwa państwowe.

Na mocy dekretu o archiwach państwowych z dnia 29 marca 1951 r. oraz zarządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 8 czerwca 1951 r. w sprawie utworzenia archiwów centralnych i terenowych, dotychczasowe Archiwum Miejskie weszło w skład Archiwum Państwowego. W ten sposób utworzono Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Łodzi.

W latach 1957-1975 funkcjonowało ono jako Archiwum Państwowe Miasta Łodzi i Województwa Łódzkiego. Po reformie administracyjnej przyjęło w 1976 r. nazwę Wojewódzkiego Archiwum Państwowego, by w 1984 r. zmienić ją ponownie na Archiwum Państwowe w Łodzi.